

دانشگاه تربیت معلم تهران
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه ادبیات فارسی

پایان نامه: کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

دیدگاه شاعران قرن ششم (سنایی، انوری و نظامی)
در باره شعر و شاعری

۳۰ / ۱۰ / ۱۳۸۲

استاد راهنما:

دکتر عباس ماهیار

استاد مشاور:

دکتر حبیب الله عباسی

نگارش:

محسن مردانی

آبان ماه ۱۳۸۲

کتابخانه مرکزی
دانشگاه تربیت معلم تهران
شماره ثبت کتاب: ۱۳۸۲/۱۰/۳۰

فرم شماره (۱۵)

صورت جلسه دفاع از پایان نامه

بسمه تعالی

بایاری خدای متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم / آقای محسن مردانسی
در رشته زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان "دیدگاه شاعران قرن ششم (سنایی، انوری، نظامی) درباره
شعروندآوری"

و با حضور هیأت داوران در ساعت مورخه ۸۲/۸/۲۸ در محل دفتر شورای دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه تربیت معلم تشکیل شد. پس از ایراد خطابه دانشجو و پاسخ گویی به سوال های حاضران، هیأت
داوران بعد از بحث و بررسی و با توجه به کیفیت و کمیت تحقیق و نحوه ارائه کتبی و شفاهی، "پایان نامه"
نامبرده را با نمره ۱۷.۵ و با درجه ۴ پذیرفت

استد راهما: دکتر عباس مهاباد

استد مشاور: دکتر حبیب الله حسینی

اساتید داور:

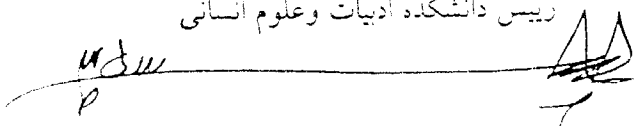
۱- داور خارجی: دکتر سعید تاج خندان
۲- داور داخلی: دکتر بهادر باقری

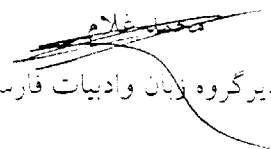
نماینده تحصیلات تکمیلی:

رسول رسولی یور

رییس دانشکده ادبیات و علوم انسانی

مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی

با همه کاستی‌ها و ناچیزیش

پیشکش

خواهر گرامیم

که برایم هم پدر بود و هم مادر

پس از حمد و سپاس به درگاه ایزد متعال که مرا در مسیر دانش و معرفت قرار داد، پاکترین و صمیمانه‌ترین سپاس و تشکر خود را خدمت استاد راهنمای بزرگووارم جناب آقای دکتر عباس ماهیار نثار می‌کنم. استاد ارجمندی که خطاها و کاستی‌های مرا - که حاصل خامی و بی‌تجربگی است - ندیده گرفته و از سر بزرگواری این حقیر را راهنمایی فرمودند. سلامتی و طول عمر ایشان را از درگاه خدای منان مسئلت دارم.

آمین! یا ذالعرش، فاسمَع واستجب لِمَا نَقُولُ وَلَا يَخِيبُ دُعَانَا

از جناب آقای دکتر حبیب‌الله عباسی که مسئولیت مشاوره این رساله را پذیرفتند و با دلسوزی و محبت زایدالوصفی بنده را یاری کردند، متشکر و ممنونم و برایشان آرزوی بهبودی و سلامتی کامل و توفیق و بهروزی دارم.

همچنین از جناب آقای دکتر محمد غلام، مدیر محترم گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت معلم و دیگر استادان این گروه دکتر حسن انوری، دکتر محمود عابدی، دکتر محمود فتوحی، دکتر سیدمرتضی میرهاشمی، دکتر مسعود جعفری، دکتر محمد شادرومنش، دکتر غلامعلی فلاح و نیز خانم دکتر حکیمه دبیران که افتخار شاگردی در مکتب و محضر آنها را داشتم و از خرمن علم و معرفت ایشان خوشه‌ها چیدم، از خانم حمیده حقیقی کارشناس محترم گروه ادبیات فارسی که با روی گشاده محیطی دوست‌داشتنی فراهم می‌آوردند، از خانم ملک‌لو مسئول محترم کتابخانه دانشکده و تک‌تک دوستانم که مرا در انجام این رساله یاری رساندند، سپاسگزار و منت پذیرم.

چکیده

در این پایان‌نامه کوشش شده است با مطالعه آثار منظوم سه شاعر قرن ششم (سنایی، انوری و نظامی) دیدگاههای آنها درباره شعر و شاعری تبیین، و نقد و بررسی شود. در فصل مربوط به سنایی و سخنان او درباره شعر و شاعری مسأله نسبت میان «شعر و شرع» از مهمترین درون‌مایه‌ها و دیدگاههای شعری اوست که در زمره نقد محتوایی قرار دارد و به نظر می‌رسد محصول دوره بعد از تحول روحی اوست. این در حالی است که سنایی قبل از گرایش به شعر «زهد و مثل» به عنوان شاعری مداح خواسته‌ها و آمال خاص این نوع شاعران را داشته است. هرچند که تعیین زنجیره تاریخی برای مراحل دوگانه زندگی او دشوار است؛ تصوّر می‌شود که پس از تحول روحی به انتقاد از شاعران پرداخته است.

در فصلی دیگر دیدگاههای انوری به عنوان مداح حرفه‌ای و با توجه به مدیحه سرایی او بررسی شده است. وی با آگاهی کامل از حرفه خود به بیان خاستگاه طبیعی شعر مدحی می‌پردازد. همچنین نقش اجتماعی شاعر به عنوان طبقه اجتماعی از نظر او مورد تردید واقع می‌شود.

و در فصل پایانی از دیدگاههای نظامی که بیشتر ناظر به شعر است تا شاعری مطرح می‌شود. نظامی نسبت به دو شاعر دیگر بیشترین سخنان را درباره شعر دارد و در تمام آثار خود، بویژه در مخزن‌الاسرار درباره شعر و مسائل آن سخن گفته است.

دیدگاههای نظامی و از جمله سخن از ماهیت شعر، خاستگاه آن، نوآوری و تازگی، سبک، تصویر در شعر، سحر حلال و ... به بوطیقای دیروز و امروز نقد شعر نزدیک است.

لازم به ذکر است که نظامی در بیان مسأله «شعر و شرع» پیرو سنایی است و در پردازش مخزن‌الاسرار به حدیقه‌الحقیقه او نظر دارد.

کلیدواژگان تحقیق: دیدگاه - شعر - شاعری - سنایی - انوری - نظامی

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
ح	مقدمه.....
۱	مسأله تحقیق.....
۲	پیشینه تحقیق.....
۴	ضرورت تحقیق.....

فصل اول :

دیدگاه سنایی درباره شعر و شاعری

۶	سنایی.....
۹	خواسته‌ها و آمال یک شاعر مداح.....
۱۰	هدف شاعر مداح از سرودن شعر.....
۱۰	حمایت ممدوح به عنوان سرچشمه شعر.....
۱۲	تحلیل یکی دو ایماژ از سنایی درباره حمایت ممدوح.....
۱۶	شعر زهد و مثل.....
۱۷	ایماژی در توصیف شعر.....
۱۹	شعر و شرع از دیدگاه سنایی.....
۲۰	پاسخ به تناقض در گفتار سنایی.....
۲۲	انتقاد اجتماعی از طبقه شاعران.....
۲۴	ایماژهایی در کیفیت سرودن شعر.....
۲۶	اشارات سنایی به مباحث نقد فنی.....
۳۰	یادداشت‌های فصل اول.....

فصل دوم :

دیدگاه انوری درباره شعر و شاعری

۳۳	انوری ابیوردی.....
۳۴	شکوه از کسادی بازار شعر و شاعری.....
۳۶	خاستگاه طبیعی شعر.....

نقش اجتماعی شاعر.....	۳۷
نقد اخلاقی شعر و شاعری.....	۳۹
موازنه میان انوری و شاعران دیگر.....	۴۰
سرقت و انتحال ادبی.....	۴۱
قبول مردم به عنوان معیار نقد.....	۴۳
تلفیق لفظ و معنی.....	۴۶
کیفیت سرودن شعر.....	۴۷
یادداشت‌های فصل دوم.....	۴۹

فصل سوم :

دیدگاه نظامی درباره شعر

نظامی گنجوی.....	۵۱
کیمیای سخن.....	۵۲
نوآوری در شعر.....	۵۳
طعن حاسدان به سبب تازگی شعر.....	۶۳
تنوع طلبی در توصیف.....	۶۶
سحر حلال.....	۶۷
خاستگاه شعر.....	۷۳
خاستگاه شعر در ایران باستان.....	۷۷
خاستگاه شعر در نظم فارسی.....	۷۸
نظامی و الهام شعری.....	۸۲
ترجمه‌ناپذیری شعر.....	۸۶
شعر و دروغ.....	۸۹
صدق و کذب به عنوان بحث کلامی.....	۸۹
صدق و کذب به عنوان بحث بلاغی.....	۹۰
کذب و منطوق.....	۹۳
شعر و شرح.....	۹۶
آرایش نظم از دیدگاه نظامی.....	۱۰۲

۱۰۵	برتری نظم بر نثر
۱۰۸	اندیشه و سخن
۱۰۹	زمان سرودن شعر از دیدگاه نظامی
۱۱۶	توصیف حالت شخصی خود (نظامی) به هنگام سرودن و گفتن
۱۲۰	سخن دیرپسند
۱۲۳	شاعری و پیامبری
۱۲۴	اعتقاد نظامی به سنایی و فردوسی
۱۲۸	نقش مخاطب و مستمع در بیان و گفتن نظامی
۱۳۰	الشعراء امراء الکلام
۱۳۲	یادداشت‌های فصل سوم
۱۳۸	منابع و مأخذ
۱۴۵	چکیده لاتین

کلیات

مقدمه

«ای نام تو بهترین سر آغاز
بی نام تو نامه کی کنم باز
جز نام تو نیست بر زبانم»
ای یاد تو مونس روانم

نظامی

شعر یا سخن موزون برخاسته از خیال، از گذشته‌های دور مورد توجه بشر بوده است. تعیین آغاز شعر و نخستین شاعر بسیار دشوار است. چنین به نظر می‌رسد که از زمانی که انسان توانسته باشد شور و هیجان درونی خود را به وسیله کلام موزون اظهار کند شعر نیز آغاز شده است. افسانه‌ای وجود دارد که اولین شعر را به حضرت آدم نسبت می‌دهد که در سوگ پسرش هابیل گفت:

تَغَيَّرَتِ الْبِلَادُ وَمَنْ عَلَيْهَا   فَوَجَّهُ الْأَرْضَ مُعَبَّرٌ قَبِيحٌ^(۱)

هرچند این سخن افسانه‌ای بیش نیست؛ زیرا زبان آن حضرت سریانی بود و شاید به سریانی گفته باشد و به عربی ترجمه کرده باشند اما حقیقتی در ورای این وهم و پندار است و آن اینکه اولین شعر را باید در وجود اولین بشر جستجو کرد. از سوی دیگر نخستین بیان عواطف و احساسات انسان به شعر صورت گرفته است.

ارائه تعریفی کامل از شعر که بتواند تمام زوایای این پدیده مرموز و شگفت را نشان دهد، محال است. به همین اساس است که «هگل» در «رساله فن شعر» می‌نویسد: تعریف شعر و بیان اوصاف اصلی آن مشکلی است که تقریباً تمام کسانی که در این باب سخن رانده‌اند از حل آن فرومانده‌اند.^(۲) بنابراین، هر کسی از ظن خود یار این مقوله از هنر شده است. منطقیان بنا بر دیدگاه منطقی خود آن را «کلام خیال‌انگیز»^(۳) خوانده‌اند، و عروضیان با توجه به وظیفه علمی خود آن را «کلام موزون مقفی»^(۴) و صاحبان درد آن را «شوری در دل» نام نهاده‌اند.

و اما درباره شعر در ایران باید گفت پیش از رواج شعر عروضی که گویا تحت تأثیر ادبیات عرب بوده، شعر ایرانی، به صورت شعر هجایی بوده است و از «گاتاها که سروده‌های مذهبی ایران باستان است آغاز می‌شود و پس از آن دیگر قسمتهای اوستاست و منظومه‌های دیگری که به زبان پهلوی اشکانی و پهلوی ساسانی پیدا شده است مانند «درخت آسوریک» و «ایادگار زریران» «جاماسب نامک»^(۵)

درباره نخستین سروده‌های شعر در ایران پس از اسلام اقوال متعددی مذکور است. بعضی از محققان شعر منسوب به «یزید بن مفرغ» را یکی از نمونه‌های شعر در ایران دانسته‌اند. بعضی دیگر

سرود مردم بخارا را درباره عشقبازیهای «سعیدبن عثمان» سردار تازی و خاتون بخارا را به عنوان کهن‌ترین سرود فارسی دری معرفی کرده‌اند و دیگر محققان نیز یکی از خسروانیهای باربد، خنیاگر دربار ساسانی را کهنه‌ترین شعر فارسی دری می‌دانند.^(۱۶)

در قرون سوم و چهارم هجری، برخی از امیران عصر در جهت اهداف سیاسی خویش، به احیای مفاخر و فرهنگ گذشته همت گماشتند و راه نفوذ خود در بین جامعه و ادامه حکومت را در آن دیدند که بر حس ملی‌گرایی تأکید کنند. به این جهت، به حمایت از شاعران پارسی‌گوی پرداختند و زمینه رشد و گسترش آن را در دربارهای خویش فراهم آوردند. بنابراین نخستین شاعران بزرگ پارسی‌گوی در اوج شهرت در دربار قدرتمندان عصر می‌زیستند.

با سپری شدن دوره حکومت امیران ایرانی، ترکانی چون محمود غزنوی و فرزندان او و به تبع از آنان حاکمان سلجوقی چون ملک‌شاه و سنجر در حمایت و تکریم و شاعران مبالغه‌ها می‌کردند.

از ابتدای قرن پنجم هجری به بعد در اثر به وجود آمدن مراکز جدید توجه به شعر مانند مدارس دینی و خانقاه و نفوذ آن در میان مردم شعر کم‌کم از محیط دربارها به محیط خارج از آن گسترش یافت. در این عصر در سبک شعر فارسی تغییراتی حاصل شد. علوم و معارف گوناگون در شعر رواج یافت. همچنین استفاده از صنایع بدیعی و فنون گوناگون فصاحت و بلاغت شعر را از سادگی و حالت طبیعی آن منحرف کرد.

در اثر فروپاشی حکومت‌های متمرکز و نیرومند و تجزیه قلمرو آنها اوضاع سیاسی، اجتماعی جامعه نابسامان شد که بخشی از این اوضاع آشفته و پریشان در شعر شاعران این دوره انعکاس یافت و در واقع بدبینی شاعران مولود همین احوال است. شاعران این دوره شعر را در جهت تعلیم و تربیت و بیان مفاسد اخلاقی و اجتماعی به کار گرفتند و موضوع‌های مختلف شعری مانند وعظ، تحقیق، زهد و هجو به گسترده‌گی در شعر این دوره رواج یافت.

در اثر بی‌ثباتی و آشفته‌گی اوضاع سیاسی و اجتماعی زمینه برای پناه بردن شاعران به دنیای درون و خلوت خود هموار شد. در نتیجه روح حماسی در شاعران افت کرد و در اثر ضعف روحیه قومیت‌گرایی اندیشه‌های مبتنی بر تسلیم و رضا جبرگرایی و اشعری‌گری که پیش از این آغاز شده بود در این دوره شدت یافت. این پناه بردن از عین به ذهن زمینه را برای نمادگرایی عارفانه در این سده و سده‌های بعد فراهم کرد. همه این عوامل دست به دست هم دادند و دگرگونی‌هایی بنیادین در شکل، مضمون، محتوی و شیوه بیان شعر قرن پنجم و ششم پدید آمد.

در شعر این دوره به تناسب عواملی که زمینه را برای تغییر و تحول فراهم کرد نوعی نقد و اظهارنظر آگاهانه نیز در کنار شعر بالید و رشد کرد. شاعران با آگاهی از جوانب محتوایی کار خود به گونه‌ای نقد معنایی شعر توجه داشتند و به طور کلی به نسبت میان «شعر و شرع» قائل بودند و شعر و زبان شعری خود را در خدمت شرع بکار بردند. همچنین در مسائل مختلف مربوط به شعر از قبیل ماهیت و چیستی

شعر، منشأ و خاستگاه، سبک و نمط و... در شعر خود اشاره کردند. با یادآوری اینکه سخنان مربوط به مقام شاعر و جایگاه اجتماعی او در شعر امثال انوری بیشتر نمایان است. نقد محتوایی و معنایی در شعر سنایی و به تبع آن نظامی رشد و نمو یافت. بحث از ماهیت شعر و خاستگاه آن را در تمام منظومه‌های نظامی بویژه در مخزن‌الاسرار می‌توان جست و جو کرد.

با توجه به انعکاس دیدگاهها و نظریات درباره شعر در شعر شاعران می‌توان گفت نقد شعر اگر بر شعر پیشی ندارد حداقل با یکدیگر همزادند و شکی نیست که خالق و آفریننده شعر ناقد آن هم هست. و چنان که می‌دانیم شعر اعراب در جاهلیت اشعار را نقد می‌کردند و حتی به قول تاریخ، برای نابغه ذبیانی، خیمه‌ای برپا کرده بودند که وی در آن به نقد آثار شعرا می‌پرداختند و در یونان باستان نیز اولین ناقد «اریستوفان»^(۷) شاعر نمایشنامه‌نویس است. وی نمایشنامه «وزغ‌ها» یا «غوکان» را، فقط به نقد شعرای سه گانه تراژدی «آشیل» و «سوفکل» و «اوری پید» اختصاص داده است.

البته باید این نکته را هم متذکر شد که همواره از گذشته این پرسش مطرح بوده که آیا شاعر می‌تواند ناقد هم باشد یا نه؟ بعضی از ناقدان، این که شاعران مجید بتوانند شعر را نقد کنند را نمی‌پذیرند. مثلاً شاعر را به بافنده مانند کرده‌اند که جامه‌های نیکو می‌بافد و نقش و نگارهای مختلف در آن پدید می‌آورد اما قیمت آن را سمساران و بزازان بهتر تشخیص می‌دهند زیرا پارچه را در حالت پارچگی و کامل می‌بینند.^(۸) به هر حال این اندیشه‌ها مطرح بوده و هست و امروزه هم اکثر شاعران بزرگ، نظریه پرداز شعر هم هستند و در ضمن اینکه دیگران از آنها حکایت کرده‌اند خود ایشان نیز حکایت‌نویس دیگران بوده‌اند.

«یادداشت‌های مقدمه»

- ۱- این شعر را مورخین اسلامی و تذکره‌نویسان ایرانی در کتابهای خود یاد کرده‌اند: منجمله: تاریخ الطبری، لابی جعفر محمدبن جریر طبری، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، جلد یک، صفحه ۱۴۵. و نیز تذکره لباب‌الالباب، محمد عوفی، چاپ براون، مقدمه و تعلیقات علامه قزوینی، به قلم محمد عباسی، تهران، کتابفروشی، فخر رازی، بهار ۱۳۶۱. ص ۴.
- ۲- یادداشت‌ها و اندیشه‌ها، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، تهران، اساطیر، ۱۳۷۸، ص ۴۳.
- ۳- شفا (المنطق)، جزء نهم (الشعر)، حقه و قدم له عبدالرحمن بدوی، القاهرة، الدار المصریه، ۱۳۸۶ هـ/ ۱۹۶۶ م. ص ۲۳
- ۴- شعر و شاعری در آثار خواجه نصیرالدین طوسی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰، ص ۷۳
- ۵- موسیقی شعر، محمدرضا شفیعی کدکنی، آگاه، چاپ دوم، تابستان ۱۳۶۸، ص ۵۶۱
- ۶- برای بررسی نخستین شعر فارسی دری پس از اسلام به منابع و مآخذ مقاله «یکی از خسروانیهای باربد» از دکتر شفیعی کدکنی مندرج در کتاب موسیقی شعر مراجعه شود.
- ۷- اریستوفان Aristophane (۴۵۰-۳۸۶)، مشهورترین شاعر کمدی یونانی است. وی در قطعه‌ی غوکان (Batrokhoi) به نقد و بحث آراء و عقاید جاری در زمان خود درباره شعر می‌پردازد. بیشترین نقد و هجو او متوجه اوری‌پید Euripid (۴۸۰-۴۰۶ ق.م) آخرین شاعر سه‌گانه تراژدی یونان است. نمایشنامه غوکان را نمی‌توان به چشم یک اثر دقیق انتقادی تلقی کرد زیرا نقد در این اثر بیشتر به منظور مزاج و استهزا است؛ اما این قدر هست که نشان دهد موضوع نقد در باب آثار شاعران آن روزگار رواج داشته است.
- در باب اریستوفان و نمایشنامه غوکان و تحلیل از آن رجوع شود به: نقد ادبی، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱، ص ۲۸۰-۲۷۸.
- آشیل Aeschyle (۵۲۵-۴۵۴ ق.م) پدر تراژدی یونان.
- سوفوکل Sophocle، شاعر یونانی در قرن پنجم قبل از میلاد.
- ۸- رجوع شود به کتاب المعجم فی معاییر اشعار العجم، شمس‌الدین محمدبن قیس الرزازی، تصحیح محمد قزوینی، به کوشش مدرس رضوی، تهران، زوار، ۱۳۶۰، ص ۴۶۲-۴۶۳ و نیز شرح دیوان متنبی، الجزء الرابع، عبدالرحمن البرقوقی، دارالکتاب العربی، بیروت - لبنان ۱۴۰۷ هـ ۱۹۸۶. ص ۱۰۱-۱۰۲

مسأله تحقیق

در آثار شاعران صاحب سبک شعر فارسی مفاهیم و مسائلی مربوط به دیدگاههای نقد ادبی می‌توان جست‌وجو کرد. این آراء و دیدگاه‌ها معمولاً به گونه‌ای سطحی و گذرا در قالب یک مصراع یا یک بیت بیان شده است. استخراج دیدگاه‌ها و سخنان هر چند نازل و ناپخته درباره‌ی ماهیت شعر، منشأ و خاستگاه شعر، سبک، نقد محتوایی شعر و نیز وضعیت طبقه شاعران در هر دوره شاید بتواند پرتوی بر شخصیت و اندیشه شاعران بیفکند.

از آنجا که قرن ششم یکی از بارورترین دوره‌ها در تاریخ شعر فارسی است و شاعران بزرگ و صاحب سبکی چون سنایی، انوری، نظامی و... در این دوره به عرصه ظهور رسیده و چون این سه شاعر هر کدام به گونه‌ای آگاهانه درباره شعر و موقعیت شاعر و دیگر مسائل مربوط به شعر اظهار نظر کرده‌اند، آراء و نظریات آنها را می‌توان از خلال آثارشان استخراج کرد و به صورت منسجم به دسته‌بندی آن پرداخت و در بعضی جاها، بویژه در بخش دیدگاه‌های نظامی درباره شعر می‌توان کوشید و به تطبیق نظریات او با بینش امروز و دیروز نقد و تئوری ادبی پرداخت. یادآوری این نکته شایان ذکر است که اساساً کار ما بیان وجوه شباهت و تفاوت‌های دیدگاه‌های شاعران با آراء نظریه‌پردازان بزرگ جهان نیست؛ بلکه هدف برجسته کردن و تشخیص بخشیدن به دیدگاه یک شاعر است.

این تحقیق بدون آنکه مدعی کشف تازه‌ای باشد، در پی آن است که با ترسیم خطی هرچند کمرنگ از دیدگاه‌های سنایی، انوری و نظامی به این پرسش‌ها پاسخ دهد که آیا سنایی به عنوان شاعری که زندگی‌اش دوره‌های دوگانه دارد درباره شعر و شاعر به دو گونه سخن گفته است؟

- انوری به عنوان مداح حرفه‌ای درباره جایگاه شاعر در جامعه و مسائل مربوط به آن چه سخنانی

دارد؟

و پرسش آخر اینکه نظامی به عنوان شاعری داستان‌سرا و صاحب منظومه‌های غنایی، نظرش درباره

شعر و مسائل مربوط به آن چیست؟

پیشینه تحقیق

۱- نخستین گام در راه بررسی نقد شعر در ایران را دکتر عبدالحسین زرین‌کوب در نقد ادبی (ج ۱،

ص ۱۸۵ به بعد) با عنوان «از گذشته ادبی ایران» برداشته، همچنین در «تاریخچه نقد شعر در ایران»

مندرج در یادداشت‌ها و اندیشه‌ها (ص ۹۴ تا ۱۰۶) به این مقوله پرداخته است.

نویسنده در این دو کتاب اشعاری را در نقد شعر نقل و آثار فارسی را در این زمینه معرفی کرده

است. در یادداشت‌ها و اندیشه‌ها نویسنده، می‌نویسد «قدیمترین برگه‌هایی که بر وجود «شعور نقدی»

در تاریخ شعر ایران، دلالت می‌کند قطعاً از قرن چهارم هجری فراتر نمی‌رود.»^(۱) در این آثار به روح

نقادی در موارد زیر اشاره شده است: همچشمی و رقابت در میان شاعران و از آن جمله معارضات

عنصری و غضائری رازی، نقد مؤلفان و نویسندگان تذکره‌ها و کتب ادبی از جمله باب سی و پنجم

قابوسنامه، مقاله‌ی شاعری چهار مقاله نظامی عروضی، تذکره لباب‌الالباب، تذکره‌الشعراى دولتشاه

سمرقندی، تحفه‌ی سامی، سام میرزا و تذکره‌هایی که در هند تألیف شده مانند مرآت‌الخیال

خلاصه‌الاشعار، تذکره‌ی حسینی و سفینه‌ی خوشگو که از مباحث نقدی بهره‌ای دارند اشاره می‌کند.^(۲)

۱. یادداشت‌ها و اندیشه‌ها، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، اساطیر، ۱۳۷۱، ص ۹۴

۲. همان، ص ۱۰۶